

GHID DE BUNE PRACTICI PENTRU ORGANIZAȚIILE NEGUVERNAMENTALE ȘI PARTENERII SOCIALI

**privind implicarea în formularea și promovarea
de politici publice și în susținerea
dezvoltării locale durabile**

Proiect implementat de Asociația ”România Prinde Rădăcini”

Colectiv redacțional:

Luminița Cristina Ciocan, expert în cadrul proiectului

Teodora Man - Paraschiv, expert în cadrul proiectului

Raluca Popescu, expert în cadrul proiectului

Acest Ghid a fost realizat în cadrul proiectului ”Dialog social și civic pentru dezvoltare locală sustenabilă”, cod proiect 151469 /1023

Proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capacitate Administrativă 2014 - 2020

Iulie 2023

Mulțumim întregii echipe a proiectului, Primăriei Municipiului Caracal - semnatară a Acordului de Parteneriat de Dezvoltare Locală în vederea depunerii și derulării acestui proiect, precum și tuturor celor care au avut amabilitatea de a răspunde la întrebările adresate în cadrul sondajului de opinie, a focus-grupurilor și a consultărilor publice realizate în cadrul activităților derulate.

CUPRINS

INTRODUCERE	3
1. COMUNITATE, ORGANIZAȚII NEGUVERNAMENTALE, PARTENERI SOCIALI	7
1.1 Partenerii sociali	9
1.2 Dialogul social	11
1.3 Organizațiile neguvernamentale.....	12
2. PROCESE PARTICIPATIVE PUBLICE. INSTRUMENTE DE PARTICIPARE PUBLICĂ EXISTENTE ÎN PREZENT, ÎN ROMÂNIA	15
2.1 Mecanisme și instrumente de participare publică	16
3. PROPUNERI ȘI RECOMANDĂRI PENTRU ÎNCURAJAREA PARTICIPĂRII PUBLICE LA SUSȚINEREA PROIECTELOR DE DEZVOLTARE LOCALĂ	23
3.1. Harta părților interesate.....	25
3.2. Cum pot sprijini ONG-urile și partenerii sociali autoritățile și instituțiile publice?	27
4. PROTECȚIA MEDIULUI PRIN COLECTAREA SELECTIVĂ A DEȘEURILOR, CA PARTE A POLITICILOR DE DEZVOLTARE DURABILĂ.....	49
4.1 De ce să colectăm selectiv deșeurile?	49
4.2. Care sunt deșeurile ce pot fi colectate selectiv și reciclate?.....	50

4.2.1 Sortarea deșeurilor	51
4.2.2 Colectarea deșeurilor	52
4.3. Principalele obiective ale Uniunii Europene privind managementul deșeurilor	53
4.4 Strategia Națională pentru Dezvoltare Durabilă a României 2030 și Planul Național de Redresare și Reziliență. Obiective privind managementul integrat al deșeurilor ...	55
Resurse bibliografice	59
Resurse legislative	60

INTRODUCERE

Ghidul de bune practici pentru organizații neguvernamentale și partenerii sociali a fost redactat în cadrul proiectului ***Dialog social și civic pentru dezvoltare locală sustenabilă***, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capacitate Administrativă 2014 - 2020 și desfășurat în perioada august 2022 - august 2023 de Asociația “România Prinde Rădăcini”. Rolul său este de a sprijini organizațiile societății civile și cetățenii în formularea și promovarea proiectelor de dezvoltare locală, de a contribui la îmbunătățirea culturii dialogului social, la promovarea cetățeniei active și la utilizarea cât mai eficientă a instrumentelor și mecanismelor de instruire, consultare și diseminare.

Ghidul vizează sprijinirea ONG-urilor și a partenerilor sociali în formularea și promovarea de politici publice și promovarea dezvoltării locale durabile și gestionarea proceselor inovative necesare interacțiunii adecvate cu autoritățile publice centrale și locale pentru eficientizarea proceselor participative, punând accent pe conștientizarea relevanței construirii unui parteneriat durabil între instituțiile statului și cetățeni.

În dezvoltarea acestui Ghid am folosit informații provenite din următoarele surse:

- un sondaj de opinie realizat în municipiul Caracal, prin care am urmărit identificarea gradului de satisfacție a ONG-urilor, partenerilor sociali și cetățenilor privind reflectarea nevoilor comunității în politicile publice și

proiectele de dezvoltare locală, inclusiv din perspectiva protecției mediului prin colectarea selectivă a deșeurilor, precum și modalitățile de implicare, dialog și cooperare pentru a fi mai activi în promovarea dezvoltării locale durabile și a protecției mediului.

- patru focus-grupuri, fiecare fiind având participanți din una dintre categoriile specifice de subiecți: parteneri sociali, ONG-uri, cetățeni și autorități locale. Discuțiile în cadrul focus-grupurilor au abordat aceleași teme, respectiv: (a) nivelul în care nevoile comunității municipiului Caracal se regăsesc în politicile publice și în proiectele de dezvoltare locală ale municipiului; (b) gradul în care partenerii sociali, ONG-urile din municipiu și cetățenii rezidenți au fost implicați în formularea și promovarea dezvoltării la nivel local, inclusiv a proiectelor care vizează protecția mediului și colectarea selectivă a deșeurilor; (c) care sunt mecanismele de implicare, dialog și cooperare cu autoritatea publică din municipiul Caracal pe care actorii societății civile și le-ar dori funcționale, pentru a fi mai activi și a se implica mai mult în formularea și promovarea dezvoltării la nivelul municipiului. Prin datele colectate, am obținut informații cu valoare de opinie și am reușit explorarea experiențelor subiective ale participanților cu privire la subiectele abordate;

- două consultări publice, cu scopul de a colecta opinii publice referitoare la: capacitatea, mecanismele și instrumentele de implicare ale ONG-urilor și partenerilor sociali în formularea și promovarea dezvoltării la nivelul municipiului Caracal, inclusiv în proiecte și politici locale care vizează dezvoltarea

durabilă, protecția mediului și probleme de mediu specifice zonei urbane precum colectarea selectivă a deșeurilor, îmbunătățirea capacității actorilor sociali de a-și extinde aria de intervenție și de a multiplica activitățile cu caracter pozitiv.

Guvernarea deschisă constituie o schimbare de model pentru administrația publică și funcționarii publici pe de o parte și ONG-uri, parteneri sociali și cetățeni pe de altă parte. Premisa de bază a guvernării deschise pornește de la ideea că cetățenii pot participa pe deplin la viața democratică a țării lor pe tot parcursul ciclului electoral, fapt demonstrat de numeroase studii ale OCDE¹, care au confirmat creșterea satisfacției cetățenilor în raport cu preocuparea guvernelor de a spori reformele în materia guvernării deschise și încercările de a acoperi nevoia implementării mecanismelor și instrumentelor care pot răspunde adecvat provocărilor tot mai complexe ale politicilor actuale globale și interne. Decidenții și instituțiile statului au, la rândul lor, de câștigat. Deciziile luate prin integrarea feedback-ului primit transparent din comunitate nu sunt la fel de puternic contestate, calitatea lor este mai ridicată, eficiența instituțională crește, iar decidenții devin parteneri.

Un viitor sustenabil, o dezvoltare durabilă sunt construite în parteneriat între instituții ale statului și cetățeni, lucrând împreună pentru binele comun, ceea ce conduce la consolidarea gradului de încredere și la crearea unui cadru pozitiv de colaborare între instituțiile publice și cetățean, la îmbunătățirea măsurilor privind combaterea

¹ *Handbook on Open Government for Peruvian Public Officials*, OECD, 2021, pp. 5-7.

corupției, precum și la perfecționarea practicilor și mecanismelor de aplicare a legislației specifice în materia guvernării deschise. Totodată, crește capacitatea de adaptare și flexibilizare a abordării din partea furnizorilor de servicii publice la cerințele tot mai diverse și cu un grad tot mai ridicat de complexitate venite din partea cetățenilor și a altor categorii de solicitanți.

1. COMUNITATE, ORGANIZAȚII NEGUVERNAMENTALE, PARTENERI SOCIALI

Folosim cuvântul "comunitate" cu diverse ocazii, în diferite sensuri, însă toate au un punct de plecare singular, rădăcina cuvântului: "*comun*". O comunitate se distinge prin ceea ce membrii ei au și pun în comun - interese, credințe, valori, norme de viață, o anumită zonă în care locuiesc și /sau lucrează, un parcurs istoric etc.

Din perspectiva sociologiei, o comunitate se dezvoltă într-un spațiu geografic bine delimitat și se bazează pe cultură, pe tradiție, pe obiceiuri și credințe comune, între membrii ei existând relații strânse, inclusiv de rudenie, construite și menținute de-a lungul timpului.

Dacă luăm ca reper relațiile între indivizi și grupuri, o comunitate puternică este cea în care există interese, relații și legături economice, sociale, politice, profesionale, culturale bazate pe sprijin reciproc și participare la viața comunitară. De multe ori folosim termenul de "comunitate" atunci când ne referim la un grup apărut pe baza unor interese specifice sau a unor afinități, fără să mai existe un spațiu pe care membrii să îl pună în comun - de exemplu comunitatea crescătorilor de albine, comunitatea mamelor aflate "la primul bebe", comunitățile de gaming etc.

În prezent, în societatea noastră discutăm din ce în ce mai des despre *participarea la viața comunității*, despre grupuri care se constituie în scopul de a rezolva o problemă care afectează o comunitate sau despre *spiritul comunitar*

al cetățenilor care acționează (sau ideal ar fi să acționeze) responsabil, participând la identificarea unor nevoi specifice comunității și a celor mai bune soluții pentru satisfacerea acestora.

În relație directă cu conceptul de "comunitate" se conturează și cel de "societate civilă". Acesta din urmă se referă la „toate formele de acțiune socială întreprinse de către persoane fizice sau de către grupuri care nu au legătură cu autorități ale statului și nici nu sunt gestionate de acestea. O organizație a societății civile este o structură organizațională ai cărei membri servesc interesul general printr-un proces democratic și care are un rol de mediator între autoritățile publice și cetățeni.”²

Există o multitudine de organizații ale societății civile: organizații neguvernamentale; organizații comunitare; asociații profesionale; organizații sindicale și patronale; cluburi civice, asociații culturale; organizații ecologiste; cluburi sociale sau sportive, organizații religioase, organizații filantropice etc. De fapt, societatea civilă este alcătuită dintr-o multitudine de instrumente și structuri care permit cetățenilor să-și asume roluri active în comunitate și să se implice direct în viața publică. În felul acesta ei pot să aducă în atenția autorităților și a comunității o serie de subiecte de interes general sau local, pot să influențeze politicile publice, pot să apere și să promoveze diverse interese ale comunității.

² EUR-Lex, **Organizație a societății civile**, articol disponibil la https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=LEGISSUM:civil_society_organisation, accesat la data de 24 aprilie 2023

1.1 Partenerii sociali

Legea dialogului social din România (art. 1)³ definește partenerii sociali ca fiind sindicatele/organizațiile sindicale și angajatorii/organizațiile patronale, precum și autoritățile administrației publice, care interacționează în procesul de dialog social.

Organizațiile sindicale - fie ele sindicate constituite la nivel de companii, instituții (școli, spitale, primării, ministere etc.), federații sindicale, uniuni teritoriale sindicale sau confederații sindicale - sunt constituite pe baza dreptului de liberă asociere a angajaților. Scopul lor este să promoveze interesele profesionale, economice, sociale, cultural-artistice și sportive ale lucrătorilor, precum și să apere drepturile individuale și colective ale acestora prevăzute în contractele colective și individuale de muncă, în acordurile colective de muncă și raporturile de serviciu, în convențiile colective de muncă, precum și în legislația națională, în pactele, tratatele și convențiile internaționale la care România este parte.

Organizațiile patronale, conform aceleiași legi, sunt structuri de tip federație patronală, confederație patronală sau similare, constituite pe baza dreptului de liberă asociere a patronilor și/sau a angajatorilor, în scopul apărării și promovării drepturilor și intereselor comune ale membrilor săi, prevăzute de dispozițiile legale în vigoare, pactele, tratatele și convențiile internaționale la care România este parte, precum și de statutele proprii.

³ Legea nr. 367 din 19 decembrie 2022 privind dialogul social, publicată în Monitorul Oficial nr. 1238 din 22 decembrie 2022, cu modificările și completările ulterioare

Ca parte a societății civile, sindicatele și patronatele reprezintă interesele membrilor lor în relațiile de muncă sub toate aspectele, fie că este vorba de stabilirea salariilor și a altor forme de venit specifice calității de angajat / lucrător, de condițiile de muncă sau de pregătirea profesională continuă.

STRUCTURI SINDICALE	STRUCTURI PATRONALE
Nivel internațional: FEDERAȚII ȘI CONFEDERAȚII SINDICALE EUROPENE ȘI INTERNAȚIONALE	Nivel internațional: FEDERAȚII ȘI CONFEDERAȚII PATRONALE EUROPENE ȘI INTERNAȚIONALE
Nivel național: CONFEDERAȚII SINDICALE (care pot avea în componența lor UNIUNI TERITORIALE)	Nivel național: CONFEDERAȚII PATRONALE (care pot avea în componența lor UNIUNI TERITORIALE)
FEDERAȚII SINDICALE (care pot avea în componența lor structuri teritoriale)	FEDERAȚII PATRONALE (care pot avea în componența lor structuri teritoriale)
Nivel unități economice, instituții etc.: SINDICATE DE BAZĂ	Nivel unități economice, instituții etc.: ANGAJATOR

Legislația din România a creat un cadru legal distinct pentru înființarea sindicatelor și a

patronatelor, diferit de cel în vigoare pentru înființarea și funcționarea organizațiilor neguvernamentale (ONG); cu toate acestea, structurile sindicale, cele patronale și ONG-urile fac parte din societatea civilă și au rolul lor esențial în susținerea și promovarea celor mai bune proiecte și soluții care răspund nevoilor comunității.

Autoritățile administrației publice reprezintă orice organ de stat sau al unităților administrativ-teritoriale care acționează în regim de putere publică pentru satisfacerea unui interes public.⁴ Guvernul, ministerele, prefecturile, primăriile etc. reprezintă parteneri de dialog social tripartit cu un rol esențial în configurarea raporturilor de muncă și a mediului economic și social în care acestea funcționează.

1.2 Dialogul social

Dialogul între partenerii sociali - sindicate și patronat, între aceștia și factorii guvernamentali reprezintă o realitate a lumii contemporane, o necesitate care nu mai poate fi contestată, deoarece s-a dovedit în repetate rânduri modalitatea cea mai convenabilă, mai eficientă de armonizare a intereselor salariaților cu cele patronale, de rezolvare a unor situații conflictuale, de la nivel de unitate economică până la cel național și european.

Dialogul social presupune toate formele de negociere, consultare sau schimb de informații între reprezentanții Guvernului, ai angajatorilor și ai angajaților / lucrătorilor, în probleme de interes comun privind politica economică și

⁴ Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 57/2019 privind Codul administrativ, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 555 din 5 iulie 2019, Titlul II, art. 5, pct. b)

socială. Așadar dialogul social nu se limitează la negocierile colective ci implică forme variate de consultare și comunicare; el poate avea loc la nivel național, regional sau la nivelul organizației de bază, poate fi sectorial sau inter-profesional. Important este că el pleacă de la premisa că partenerii sociali identifică o problemă de interes comun, recunosc existența ei și caută soluții împreună pentru a o rezolva.

Desfășurat atât în formă bipartită (sindicat - patronat) , cât și tripartită (sindicat - patronat - administrație publică), dialogul social are trei roluri esențiale:

- poate fi o soluție pentru prevenirea conflictelor;
- determină părțile cu interese divergente să ajungă la un acord;
- reconstruiește pacea socială post-conflict.

1.3 Organizațiile neguvernamentale

O organizație neguvernamentală (ONG) se înființează prin asocierea voluntară a unor cetățeni care își propun un scop comun, cu caracter non-profit, organizația fiind independentă de autoritățile publice. Legea 246/2005 precizează că organizațiile neguvernamentale sunt persoane juridice constituite de persoane fizice sau persoane juridice care urmăresc desfășurarea unor activități în interes general sau în

interesul unor colectivități locale ori, după caz, în interesul lor personal nepatrimonial.⁵

Putem spune că o astfel de organizație se înființează pentru a răspunde unei nevoi a celor care se asociază și / sau a comunității, în special acolo unde statul și alte instituții nu au resursele necesare pentru a se ocupa de rezolvarea ei; de aici și diversitatea extrem de mare a obiectelor de activitate ale ONG-urilor.

Sunt ONG-uri care sprijină diverse grupuri sociale dezavantajate (persoane aflate în situații de risc de sărăcie, copii sau adulți instituționalizați, minorități de diverse tipuri etc.). Altele s-au constituit pentru promovarea unor cauze sociale, pentru a trage un semnal de alarmă atunci când astfel de situații au evoluat până la un nivel critic sau pot evolua afectând calitatea vieții, a mediului etc.

Diverse alte ONG-uri își propun să ofere expertiză și advocacy pentru construirea politicilor publice sau pentru schimbarea acestora, atunci când nevoile societății cer acest lucru. Practica a arătat o mulțime de situații în care organizații neguvernamentale sau coalitii ale acestora au reușit să impună adoptarea unor legi sau să le schimbe pe cele existente.

Alte ONG-uri și-au asumat rolul de a semnaliza riscul de derapaj al unei autorități publice de la rolul său de bază; sunt așa-numitele organizații "watchdog", care monitorizează constant activitatea autorităților și semnalează public deviațiile.

Legislația din România⁶ recunoaște trei tipuri de ONG-uri - asociațiile, fundațiile și federațiile, cele din urmă fiind

⁵ Legea nr. 246/2005 pentru aprobarea Ordonanței Guvernului nr. 26/2000 cu privire la asociații și fundații, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I nr. 656 din 25 iulie 2005

forme de asociere a două sau mai multe fundații, respectiv două sau mai multe asociații.

Deoarece legislația din România definește dialogul social ca fiind totalitatea formelor de informare, consultare și negociere între partenerii de dialog social - sindicate, patronate, autorități ale administrației publice, s-a simțit nevoia unui concept complementar, care să facă referire la relaționarea cu ONG-urile. Astfel a apărut noțiunea de "dialog civic".

Din această perspectivă, dialogul civic constituie *"forma de dialog între reprezentanții societății civile (parteneri sociali, organizații ale societății civile organizate, respectiv fundații, asociații meșteșugărești, ale pensionarilor etc., denumite generic ONG-uri), precum și forma de dialog direct între Guvern sau administrație cu ONG-urile"*.⁷ Dialogul civic îmbracă formă instituționalizată - vezi comisiile de dialog social de la nivelul autorităților locale sau, la nivel național, Consiliul Economic și Social, dar se poate derula și prin intermediul unor platforme online sau a altor tipuri de rețele de consultare.

⁶ Ordonanța Guvernului nr. 26 din 30 ianuarie 2000 cu privire la asociații și fundații, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 39 din 31 ianuarie 2000, cu modificările și completările ulterioare

⁷ Ministerul Muncii și Solidarității Sociale, <http://www.mmuncii.ro/j33/index.php/ro/2014-domenii/60-dialog-social/950-dialogul-social-civic>, accesat la data de 11 aprilie 2023

2. PROCESE PARTICIPATIVE PUBLICE. INSTRUMENTE DE PARTICIPARE PUBLICĂ EXISTENTE ÎN PREZENT, ÎN ROMÂNIA

Participarea publică este un proces care constă în implicarea cetățenilor, a comunității, a organizațiilor din societatea civilă în identificarea problemelor comunității, în definirea agendei publice, în adoptarea deciziilor autorității publice, în susținerea politicilor și proiectelor de dezvoltare locală, în formularea politicilor publice etc.

Participarea publică este asociată parcursului de adoptare a unei decizii administrative sau politice care are efect asupra unor categorii de public, începând chiar cu identificarea problemei și apoi trecând prin toate etapele până la punerea în aplicare a soluției adoptate.

Pentru ca participarea publică să fie cu adevărat funcțională și să-și atingă obiectivul de implicare a cetățenilor, a societății civile în gestionarea problemelor publice este necesar să fie îndeplinite cel puțin trei condiții:

a. să existe o cultură și o practică a deliberării și a consultării societății civile la nivelul decidenților /guvernanților (politicieni, autorități publice etc.);

b. să existe o cultură și o practică a participării la consultări și dezbateri la nivelul cetățenilor și al organizațiilor societății civile. Acestea trebuie dublate de

un proces educațional și informativ desfășurat continuu în comunitate, referitor la avantajele și exigențele participării publice;

c. să existe instrumente și mecanisme funcționale de consultare publică între comunitate și decidenți, de participare și implicare a diverșilor actori ai societății civile, iar acestea să fie cunoscute și acceptate de toate părțile implicate.

Participarea publică trebuie să fie un proces proactiv, care se bazează pe transparență și colaborare între toate părțile implicate. Efectele implicării unui număr cât mai mare de părți interesate în procesul de adoptare a deciziilor sunt multiple: se asigură astfel înțelegerea nevoii de a lua o anumită măsură și, în conștiință, creșterea gradului de acceptare a ei; părțile interesate pot contribui la găsirea soluției și chiar să susțină și să participe la punerea în aplicare a respectivei decizii.

2.1 Mecanisme și instrumente de participare publică

Practica mecanismelor și instrumentelor de participare publică arată că există mai multe niveluri de participare:

- accesul la informație;
- consultările;
- implicarea activă (parteneriatul);
- dialogul ca instrument instituționalizat de participare.

Accesul la informație este o condiție esențială pentru participarea publică. Autoritățile informează publicul cu privire la tipurile de documente pe care doresc să le adopte, proiectele pe care vor să le inițieze la nivelul comunității sau alte activități.

Concluzii privind asigurarea accesului la informație de către Primăria Municipiului Caracal

Studiul realizat în cadrul proiectului, în perioada decembrie 2022 - iunie 2023 a evidențiat următoarele:

- Autoritatea publică locală a dezvoltat un site care pune la dispoziție o multitudine de informații privind activitatea sa.
- Există o secțiune destinată informațiilor cu caracter public. În meniul acestei secțiuni există submeniul "transparență decizională" unde sunt postate toate proiectele de hotărâri pe care primăria intenționează să le adopte, cu respectarea prevederilor legii transparenței decizionale.
- Există un program de audiențe afișat pe site-ul instituției și acesta se respectă în totalitate.
- Primarul municipiului obișnuiește să ajungă periodic în diferite zone ale municipiului și să stea de vorbă cu cetățenii, pentru a le afla opiniile, doleanțele, problemele.

Consultările. Acest nivel de participare publică include invitarea publicului să formuleze comentarii, opinii, puncte de vedere argumentate cu privire la un proiect, o viitoare decizie a autorității etc. Practica instituțiilor

publice din România a arătat că transmiterea lor către autoritate poate fi făcută în diverse moduri:

- on-line sau în întâlniri directe (ex: focus-grupuri, grupuri de lucru, dezbateri publice, mese rotunde cu participarea experților etc.), pentru a discuta formularea, punerea în aplicare și evaluarea politicilor, strategiilor, proiectelor;

Concluzii privind practica consultărilor, în cazul Primăriei Municipiului Caracal

Studiul realizat în cadrul proiectului, în perioada decembrie 2022 - iunie 2023 a evidențiat următoarele:

- Autoritatea publică locală are o procedură foarte bine pusă la punct în ceea ce privește posibilitatea celor interesați să transmită sugestii, comentarii, propuneri la proiectele de Hotărâri pe care le emite:
 - a. proiectul se postează pe site, în secțiunea ”Transparență decizională”
 - b. există cel puțin patru modalități de a transmite: printr-un formular online disponibil pe site; ca mesaj electronic la adresa *office@primariacaracal.ro*; prin poștă; prin depunere directă la Biroul de relații cu publicul din cadrul primăriei.
- Participanții la studiu au menționat că nu au cunoștință să fi fost realizată o ședință de consultare publică, însă nu exclud posibilitatea ca acestea să fi avut loc. Totodată, aceștia specifică faptul că cetățenii și organizațiile din comunitate nu au practica apelării la un astfel de instrument în relaționarea cu autoritatea locală.

- prin mecanisme care urmăresc progresele înregistrate cum ar fi sondajele de opinii, sondajele sau chestionarele online etc.

- sesiuni sau ședințe deschise ale autorităților pentru a asigura dezbateri în timpul luării deciziilor.

Parteneriatul. Acest nivel se referă la colaborarea între autoritatea locală și actorii societății civile și la responsabilități asumate în comun, în toate etapele procesului decizional, inițiativa parteneriatelor venind atât din partea organizațiilor și a cetățenilor, cât și din partea autorității publice. În acest scop pot deveni funcționale grupuri de lucru permanente sau punctuale, se pot încheia parteneriate pentru elaborarea în comun a unor proiecte de documente sau proiecte de strategii și politici publice.

Mai multe autorități administrative locale din România au implementat deja o formă de parteneriat care permite luarea unor decizii în comun - autoritate locală - ONG-uri, parteneri sociali - cetățeni; este vorba de mecanismul de bugetare participativă prin care inițiativele comunității pot să se transforme în realitate. Bugetarea participativă reprezintă un proces deschis, incluziv și transparent prin care comunitatea are posibilitatea să se implice în formularea deciziilor privind prioritățile de cheltuire a banilor din bugetul local.

Concluzii privind practica parteneriatelor, în cazul Primăriei Municipiului Caracal

Studiul realizat în cadrul proiectului, în perioada decembrie 2022 - iunie 2023 a evidențiat următoarele:

- Autoritatea publică locală are încheiate o serie de parteneriate cu diferite asociații din Caracal: un acord de parteneriat cu Asociația Centrul de Acțiune și Responsabilitate Socială și Socio-Medicală în scopul depunerii unei cereri de finanțare în cadrul unui program pentru educația și conștientizarea publicului privind protecția mediului; cu Asociația Română pentru Propaganda și Istoria Aeronauticii - Filiala Caracal.
- Inclusiv pentru depunerea cererii de finanțare a proiectului "Dialog social și civic pentru dezvoltare locală sustenabilă", proiect în cadrul căruia s-a realizat acest studiu, s-a semnat un Acord de Parteneriat de Dezvoltare Locală între Primăria Municipiului Caracal și Asociația "România Prinde Rădăcini".
- Consiliul Local al municipiului Caracal a adoptat o Hotărâre - HCL nr. 82/30.07.2021 -prin care a aprobat Strategia de funcționare a Mecanismului de Bugetare Participativă în Municipiul Caracal.

Cu toate că sunt mai multe autorități locale care au adoptat proceduri de bugetare participativă, un raport al Centrului Român de Politici Europene

(CRPE)⁸ de la finele anului 2022 arăta că ”numai 13 reședințe de județ au derulat programe de bugetare participativă în 2022”, cauzele fiind, în principal:

- ”Capacitatea limitată a administrației de a implementa într-un termen predictibil și într-o manieră transparentă proiectele votate de cetățeni.
- Implicarea redusă a comunității locale (grupuri civice, fundații comunitare sau ONG-uri) în toate etapele programului, dar mai ales în cele de validare a propunerilor de proiecte, respectiv de implementare și monitorizare.
- Lipsa de deschidere a administrației în etapele premergătoare lansării programului.
- Inconsecvența administrațiilor locale în derularea programului, cu numeroase programe pregătite superficial și ulterior abandonate”.⁹

Dialogul este o formă instituționalizată de participare, de lungă durată și dezvoltată într-o formă structurată (consilii comuni, comisii permanente de dialog). Instrumentele și mecanismele de dialog pot îmbrăca o multitudine de forme: consilii multisectoriale cu

⁸ CRPE, Cum arată bugetarea participativă în România, Analiza reședințelor de județ, Raport disponibil la <https://www.crpe.ro/wp-content/uploads/2022/12/RAPORT-Bugetare-participativa-Romania-CRPE-decembrie-2022.pdf>, accesat la data de 21 aprilie 2023

⁹ Alexandru Damian, Dragoș Ile, Cum arată bugetarea participativă în România, 11 decembrie 2022, articol disponibil la <https://www.crpe.ro/ro/cum-arata-bugetarea-participativa-in-romania/>, accesat la data de 21 aprilie 2023

participanți din partea ONG-urilor și a partenerilor sociali cu privire la aspecte concrete (ex. educație, tineret, sport etc); forumuri cu părțile interesate de rezolvarea unor probleme pe care comunitatea le consideră prioritare; evenimente de informare, educare, formare sau consolidare de comportamente care să contribuie la participarea publică.

3. PROPUNERI ȘI RECOMANDĂRI PENTRU ÎNCURAJAREA PARTICIPĂRII PUBLICE LA SUSȚINEREA PROIECTELOR DE DEZVOLTARE LOCALĂ

Transparența, disponibilitatea informațiilor și consolidarea încrederii trebuie asigurate pentru toate părțile interesate, participarea efectivă implicând o înțelegere clară a contextului în care potențialul diferit al fiecărei părți interesate se poate manifesta. Participarea civică la luarea deciziilor ar fi util să țină cont de nivelul de angajament și de implicare al fiecărei părți interesate, fie ea ONG, partener social sau cetățean, funcție de subiectul procesului decizional aflat în joc și de interesele fiecărei părți implicate.

Conform Ghidului pentru abordarea inovativă a implicării cetățenilor în procesul decizional, elaborat de Secretariatul general al Guvernului, *Analiza privind evaluarea practicilor administrației publice centrale și locale în procesul de luare a deciziei și asigurării accesului la informații de interes public*¹⁰ a urmărit examinarea practicilor curente ale instituțiilor în materia participării publice și să identifice potențialul de inovare a proceselor participative în scopul eficientizării participării cetățenilor la deciziile administrației. Astfel s-a constatat că, cu excepția proiectelor de acte normative elaborate din rațiuni

¹⁰ http://ogp.gov.ro/nou/wp-content/uploads/psp/Analiza-privind-evaluarea-practicilor-administratiei-publice_V30.06.2021.pdf.

administrative, ce țin de managementul domeniilor în care instituția activează, proiectele cu un impact deosebit sau care au în vedere, mai ales, cheltuirea fondurilor publice trebuie conturate prin consultări prealabile procesului de transparență decizională (pre-consultări) care să ofere ocazia tuturor factorilor interesați să contribuie, încă din fază incipientă, la elaborarea proiectului.

Consultările publice ar trebui să fie adaptate în funcție de importanța acestora, astfel încât termenele pentru primirea de sugestii și recomandări să fie adecvate, în sensul stabilirii unui număr suplimentar de zile pentru transmiterea de propuneri din partea cetățenilor (mai mult de minimul de 10 zile prevăzut de lege), iar desfășurarea acestora prin intermediul unor mecanisme inovative ar crește gradul de implicare a societății civile, ar eficientiza întregul proces de luare a deciziei și ar permite colectarea în mod standardizat a tuturor sugestiilor oferite de către factorii interesați. De asemenea, pentru îmbunătățirea calității procesului participativ, este necesară reducerea numărului de acte normative elaborate în regim de urgență sau, dacă contextul nu permite, publicarea spre consultare a acestora pentru ca cetățenii să aibă cunoștință de viitoarele reglementări ce vor intra în vigoare.

Actorii pe care autoritățile publice îi pot implica în mecanismele lor participative sunt definiți de către OCDE (Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică)¹¹ drept:

¹¹ Secțiune preluată și adaptată în cadrul colaborării Serviciului pentru Guvernare Deschisă din cadrul SGG cu divizia WPOG (Working Party on

„Părți interesate”: orice parte interesată și/sau afectată, inclusiv instituții și organizații, fie guvernamentale sau neguvernamentale, din societatea civilă, mediul academic, mass-media sau sectorul privat.

„Cetățeni”: indivizi, indiferent de vârstă, sex, orientare sexuală, apartenențe religioase și politice, în sens mai larg, „un locuitor al unui anumit loc”, care poate fi sat, oraș, regiune, stat, în funcție de context.

3.1. Harta părților interesate

Prima etapă a procesului participativ implică, în mod necesar, identificarea părților interesate relevante pentru subiectul în cauză. Părțile interesate presupun, de obicei, următoarele categorii:

Actori instituționali:

- Autorități locale (municipalități, agenții municipale, orașe, orașe metropolitane etc.) și regionale (regiuni, provincii, județe etc.) pentru procesele privind nivelul local de luare a deciziilor;

- Autoritățile naționale și agențiile naționale, cum ar fi departamentele guvernamentale, ministerele etc. pentru procesele decizionale care implică necesitatea consultării la nivel național;

- Instituții transfrontaliere (GECT, euroregiuni etc.) pentru procesele de luare a deciziilor cu impact la nivel

Open Government) și OPSI (Observatory for Public Sector Innovation) din cadrul OCDE, prin preluarea aspectelor incluse în draftul de document intitulat "CITIZEN PARTICIPATION CHECKLIST", elaborat de către OCDE în cadrul programului Interreg V-A Romania Bulgaria

transnațional.

Societatea civilă:

- ONG-uri
- Sindicate
- Asociații de voluntariat
- Asociații de tineret
- Asociații de femei
- Asociații de consumatori
- Asociații ce reprezintă interesele grupurilor minoritare
- Asociații ce reprezintă interesele grupurilor defavorizate

Actori privați:

- Asociații patronale
- Asociații comerciale - camere de comerț ș.a.
- Asociații profesionale
- Investitori privați (fundații, trusturi etc.)
- Antreprenori.

Cetățenii - reprezentați politic sau de către ONG-uri, trebuie să fie informați întotdeauna cu privire la procesele decizionale, astfel încât aceștia să poată decide, în funcție de nivelul de interes, dacă se vor implica sau nu în procesul de consultare.

Implicarea atât a părților interesate cât și a cetățenilor vine cu beneficii incontestabile, aducând în ecuație opinii și cunoștințe atât ale experților, care pot contribui cu dovezi și studii relevante, cât și ale publicului, o diversitate de opinii și puncte de vedere, care altfel nu ar fi auzite, contribuind la creșterea

gradului de conștientizare și facilitează învățarea ONG-urilor și a Partenerilor sociali cu privire la o anumită problemă.

3.2. Cum pot sprijini ONG-urile și partenerii sociali autoritățile și instituțiile publice?

Participarea ONG-urilor și a partenerilor sociali poate sprijini activitățile zilnice ale funcționarilor publici, precum și procesul de luare a deciziilor al instituțiilor publice.

Participarea ONG-urilor și a Partenerilor sociali poate ajuta autoritățile publice să rezolve probleme sau să abordeze situații specifice, cum ar fi:

- probleme publice care necesită o analiză atentă dintr-o diversitate de perspective;
- când există un vid de idei și soluții;
- abordarea problemelor complexe care necesită o judecată publică informată;
- elaborarea unor planuri pe termen lung.

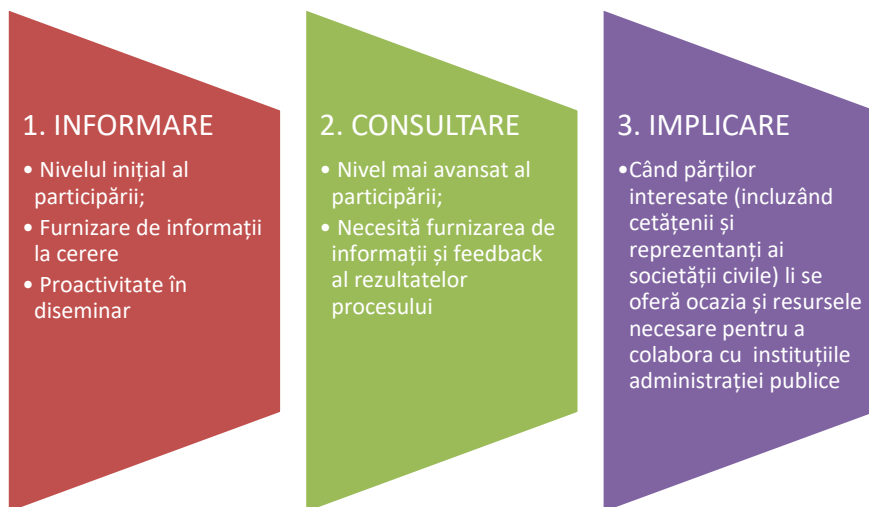
Participarea ONG-urilor și a partenerilor sociali poate ajuta funcționarii publici în activitățile lor zilnice să ia decizii mai bune și să ofere servicii și politici care să răspundă nevoilor cetățenilor, prin:

- modalitatea de a culege informații relevante, date și opinii care reflectă tendințele publicului.
- mecanisme de colectare de feedback din partea publicului pentru propunerea de soluții sau pentru proiecte de acte normative.

□ instrumente de adaptare și design al serviciilor publice care pot răspunde nevoilor reale ale cetățenilor.

□ căi de implicare a cetățenilor și a altor părți interesate în implementarea politicilor, proiectelor sau cercetărilor.

Participarea părților interesate, așa cum sunt acestea descrise conform recomandărilor OECD în cadrul Consiliului pentru Guvernare Deschisă - 2017, presupune trei piloni, accentul fiind în mod substanțial pus pe cel de-al treilea - implicarea cetățeanului. De asemenea, colaborarea dintre guvern, societatea civilă și alte părți interesate se află în centrul procesului privind Parteneriatul pentru o Guvernare Deschisă (OGP).

Participarea include „toate modurile prin care părțile interesate pot fi implicate în ciclul de politici și în proiectarea și furnizarea serviciilor”. Totodată, participarea se referă la eforturile instituțiilor publice

de a asculta opiniile, perspectivele și contribuțiile cetățenilor și părților interesate. Participarea permite cetățenilor și părților interesate să influențeze activitățile și deciziile autorităților publice în diferite etape ale ciclului de politici și prin diferite mecanisme.

Recomandarea OECD în cadrul Consiliului pentru Guvernare Deschisă (2017) distinge trei niveluri incluse în procesul de participare a cetățenilor și părților interesate, fiecare fiind distinctă în funcție de nivelul de implicare:

- **INFORMAREA** - reprezintă un nivel inițial al participării, caracterizat printr-o relație unidirecțională, în care guvernul produce și furnizează informații părților interesate și cetățenilor. Acoperă atât furnizarea de informații la cerere, cât și măsuri „pro-active” ale guvernelor pentru diseminarea informațiilor.

- **CONSULTAREA** reprezintă un nivel mai avansat al participării, care implică o relație bidirecțională, în care cetățenii și părțile interesate oferă feedback administrației publice și viceversa. Se bazează pe definirea prealabilă a problemei pentru care se caută puncte de vedere și necesită furnizarea de informații relevante, pe lângă feedback-ul privind rezultatele procesului. Participanții ar trebui să aibă acces la o gamă largă de expertize și date exacte, relevante și accesibile. Procesele de participare sunt concepute pentru a oferi cetățenilor cunoștințe complete și clare cu privire la o problemă dată.

- **IMPLICAREA** reprezintă un nivel la care părților interesate și cetățenilor li se oferă posibilitatea și resursele necesare (de exemplu, informații, date și instrumente digitale) de a colabora pe parcursul tuturor fazelor ciclului de politici și, inclusiv, la proiectarea și furnizarea serviciilor. Implicarea presupune recunoașterea unei poziții

egale pentru cetățeni în stabilirea agendei, în propunerea opțiunilor politice și în modelarea dialogului politic - deși responsabilitatea pentru decizia finală sau formularea politicii revine guvernului.

Participarea publică poate fi privită ca un proces, cu trei etape:

- A. identificarea problemei/ situației de rezolvat;
- B. planificarea participării publice și
- C. implementarea participării publice.

A. IDENTIFICAREA PROBLEMEI SAU A SITUAȚIEI DE REZOLVAT

Identificarea unei probleme reale în privința căreia ONG-urile și parteneri sociali pot contribui în vederea soluționării presupune ca aceasta să fie definită și încadrată ca întrebare. De asemenea este important să fie clar când anume contribuțiile ONG-urilor și Partenerilor Sociali pot fi valorificate la maxim și când pot avea o influență reală. Claritatea asupra problemei ajută la definirea tipului de contribuție de care este nevoie, a tipului de părți interesate care pot fi implicate și a celei mai adecvate metode de implicare a acestora.

Cum poate fi identificată problema pentru care ONG-urile și partenerii sociali pot contribui cu soluții?

Următoarele întrebări permit planificarea mai

precisă a contribuției părților interesate:

1. Ce problemă trebuie rezolvată prin proiectul propus?

- definirea unei probleme precise, concrete, este unul dintre cele mai importante elemente ale implicării cu succes ONG-urilor și/ sau Partenerilor sociali, deoarece le oferă acestora o întrebare clară și o sarcină clară

2. Care sunt rezultatele așteptate ale procesului de consultare? Cu alte cuvinte, care sunt efectelor contribuțiilor și a impactului participării la consultare.

3. În ce fel ONG-urile și/ sau Partenerii sociali aduc valoare soluției optime

Care sunt beneficiile implicării ONG-urilor și/ sau Partenerilor sociali în formularea de propuneri? Cu alte cuvinte, experiența și expertiza acestora vor aduce o contribuție eficace la soluție?

În etapa de identificare a problemelor, ONG-urile, partenerii sociali și cetățenii pot fi implicați pentru a ajuta la identificarea celor mai urgente probleme de rezolvat, pentru cartografierea nevoilor reale ale publicului sau pentru a aduna contribuții sau idei pentru a putea aborda problema.

2) În timpul etapei de formulare a politicii sau proiectului, cetățenii pot fi implicați pentru îmbogățirea unei soluții propuse, a unei soluții de testare sau în elaborarea în comun a unei politici publice, a unui plan de proiect sau a unei legislații.

B. PLANIFICAREA PARTICIPĂRII

Există diferite strategii posibile pentru recrutarea ONG-urilor, Partenerilor sociali sau al cetățenilor, în funcție de publicul vizat și de metoda de participare.

a) Apelul deschis

În multe procese tradiționale de participare, cum ar fi consultările publice, este utilizat „apel deschis” pentru recrutarea participanților, fie în cadrul unei întâlniri directe între persoane, fie în cadrul unui forum online. Participarea este de obicei încurajată printr-o varietate de canale (online, social media, postare, postere), iar apelul deschis presupune că oricine dorește poate participa personal sau poate contribui prin mediul online. În alte cazuri, participanții pot fi aleși de către o instituție printr-un proces de selecție special, cum este cazul constituirii de comitete.

b) Apelul închis

Autoritățile publice pot organiza consultări printr-un „apel închis” pentru participanți, ceea ce înseamnă că politicienii și/sau funcționarii publici pot alege doar anumiți membri ai unei comunități, care au deja expertiză sau experiență pentru a aborda o problemă supusă dezbaterii. În aceste cazuri, participarea se face pe bază de competență și pe afilierea la un grup de interese sau pe baza rolului specific din comunitate.

De exemplu, un proiect științific care vizează îmbunătățirea calității aerului în sălile de clasă, ar putea fi de interes direct pentru școli, loc de unde ar putea fi ales grupul țintă. Astfel, recrutarea

participanților poate avea loc prin intermediul organizațiilor care reprezintă aceste grupuri, prin campanii de comunicare online adaptate, care pot atrage atenția publicului dorit.

c) Loteria civică

Loteria civică (sau sortarea) este un instrument bazat pe loterie pentru selectarea aleatorie a cetățenilor pentru a participa la inițiative democratice sau chiar în funcții publice pentru a obține un eșantion reprezentativ. ținându-se cont ca grupul să se potrivească în linii mari profilului demografic al comunității (pe baza recensământului sau altor date similare). Loteria civică se bazează pe premisa că toți cetățenii într-o democrație au dreptul egal de a-și sluji societatea prin participarea la guvernarea acesteia. Prin utilizarea loteriei civice, participarea este determinată de „lot” mai degrabă decât de bani, afiliere partizană sau conexiune politică. Loteria civică încearcă să depășească neajunsurile și distorsiunile apelurilor „deschise” și „închise” la participare descrise mai sus. Aceasta asigură principiul ca fiecare persoană să aibă șanse egale de participare, iar grupul final să fie un microcosmos al societății. Selecția aleatorie include două etape: în prima etapă, 20.000-30.000 de invitații sunt trimise unui eșantion aleatoriu al populației. În a doua etapă, de la cei care răspund pozitiv, este trimisă o a doua invitație de participare, pe baza unor criterii precum vârsta, sexul, locația și criteriile socio-economice. Invitațiile sunt de obicei semnate de o personalitate cu autoritate - de exemplu, primarul.

Există multe metode care pot fi folosite pentru a implica cetățenii în orice context dat. Mai jos, sunt prezentate, pe scurt, metodele detaliate și compararea caracteristicilor cheie ale acestora.

C. METODE DE PARTICIPARE¹²

Metoda de participare	Definiție	De folosit pentru ...	Tipuri de contribuții
INFORMARE			
Informație și comunicare	Publicarea informațiilor - la cerere sau proactiv	Sensibilizarea cu privire la o problemă sau decizie publică Ținerea publicului informat cu privire la deciziile publice	Creează conștientizarea problemelor publice, oferă informațiile necesare și creează condiții pentru metode mai avansate de participare

¹² Tradus și adaptat după OECD, European Union, **CITIZEN PARTICIPATION CHECKLIST** - For Interreg V-A Romania Bulgaria programme, disponibil la <https://www.interregrobg.eu/images/fisiere/Stiri/16.02.22/Citizen%20Participation%20Checklist.pdf>

Întâlniri deschise/ ședințe ale primăriei	Adunarea publicului prin întâlniri față în față cu autoritățile publice, pentru a oferi informații și a discuta deschis subiectele de interes alese în prealabil	Modalități de informare a publicului cu privire la problemele și deciziile publice Spațiu pentru a primi feedback larg „Testarea apei” pentru primirea inițială a ideilor de la părțile interesate și cetățeni	Schimb de informații și feedback larg de la părțile interesate și cetățeni
CONSULTARE			
Monitorizare civică	Implicarea publicului în evaluarea și monitorizarea a deciziilor, politicilor și serviciilor publice	Se crează un mecanism de supraveghere și evaluare pentru deciziile și acțiunile publice Oferă posibilitatea unei monitorizări continue și a unui feedback	Feedback cetățean, opinii, sugestii

Consultare publică	O relație bidirecțională în care părțile interesate și cetățenii asigură feedback unei instituții publice, prin: comentarii, informații, sfaturi, experiențe și idei	Sunt adunate opinii individuale agregate și feedback din partea publicului; Sunt discutate cu publicul politicile și soluțiile;	Agregarea preferințelor individuale ale părților interesate și a cetățenilor
IMPLICARE			
Inovare deschisă	Folosind inteligența colectivă a publicului pentru a crea împreună soluții la provocări publice specifice prin crowdsourcing sau hackathons	Co-creere Implicarea părților interesate în de găsirea de soluții	Idei gândite colectiv, prin co-creere de soluții, prototipuri
Știința cetățenească	Implicarea cetățenilor	- ajută la colectarea sau	Variază de la datele colectate

	în una sau mai multe etape ale unei investigații științifice, inclusiv în identificarea întrebărilor de cercetare, efectuarea de observații, analiza datelor și utilizarea cunoștințelor rezultate	analiza datelor științifice Feedback sau îndrumări privind întrebările de cercetare proiectare cercetării; Colaborare pentru implementarea proiectelor legate de știință	până la îndrumarea cu privire la întrebările și deciziile de cercetare, proiectele cetățenești implementate
Bugetarea participativă	Mecanisme care permit cetățenilor și părților interesate să influențeze deciziile publice prin alocarea directă a resurselor publice către proiecte prioritare	Ajutor din partea publicului pentru identificarea preferințelor de alocare a bugetului sau a resurselor; Idei și proiecte din partea publicului care urmează să fie finanțate	Variază de la idei, proiecte, la alocarea obligatorie a resurselor publice prin vot

		Creșterea gradului de conștientizare și înțelegere de către public cu privire la cheltuielile publice	
Proces deliberativ reprezentativ	Un grup (selectat aleatoriu) de persoane care sunt în general reprezentative pentru o comunitate, care petrece un timp semnificativ învățând și colaborând prin deliberări pentru a forma recomandări colective pentru factorii de decizie politică	Judecăți publice informate și colective despre o problemă politică complexă Recomandări care iau în considerare o diversitate largă de puncte de vedere; Legitimătate pentru a lua decizii dure	Recomandări colective ale cetățenilor

D. IMPLEMENTAREA PARTICIPĂRII PUBLICE

a. CONSULTAREA PUBLICĂ

Ce este o consultare publică?

O consultare este o relație bidirecțională, în care părțile interesate și cetățenii oferă feedback unei instituții publice: comentarii, percepții, informații, sfaturi, experiențe și idei¹³. De obicei, instituțiile administrației publice sunt cele care stabilesc cadrele de desfășurare ale consultării și cele gestionează întregul proces, cetățenii fiind invitați să contribuie cu sugestii și propuneri¹⁴.

Pentru ce se folosește? Cine ia parte?

Consultările publice sunt folosite fie pentru a aduna idei/feedback/input/opinii pentru a ajuta la proiectarea și la modelarea proiectelor sau politicilor, fie pentru a identifica modalitățile prin care un proiect sau o politică deja agreată poate fi implementată. Consultările publice pot fi utilizate pentru a implica publicul larg, precum și părțile interesate. De cele mai multe ori, consultările sunt deschise tuturor cetățenilor în vederea participării. Organizatorii trebuie să pregătească o strategie solidă de comunicare pentru a asigura un nivel ridicat de participare și pentru a ajunge la o serie de grupuri țintă. Consultările publice se pot face în moduri diferite, fie prin întâlniri directe, fie online.

Perioadele pentru primirea de comentarii: țin de acel moment al consultării publice în care cetățenii și părțile interesate sunt invitați să-și prezinte ideile, pentru a

¹³ OECD, 2016

¹⁴ OECD 2003

ajuta la rezolvarea unei probleme publice sau să ofere feedback cu privire la o politică propusă. Aceasta reprezintă o posibilitate deschisă tuturor și este ușor de implementat, mai ales în mediul online, deși este recunoscut faptul că funcționează mai bine în cadrul unor discuții de tip masă rotundă, unde ideile pot fi dezvoltate și discutate direct. Solicitarea de propuneri direct către părțile interesate și către cetățeni cu expertiză favorizează participarea, aceștia dedicând timp și resurse pe care cetățenii obișnuiți nu le au în mod necesar.

Focus-grupurile: reprezintă un instrument de consultare utilizat pentru a determina preferințele părților interesate și cetățenilor, în scopul evaluării anumitor propuneri și idei. De obicei, focus-grupul implică un grup de cetățeni care testează sau experimentează servicii, produse sau soluții și care pot oferi feedback de substanță. Focus-grupurile sunt de obicei compuse din aproximativ 8-10 persoane, adunate pentru o zi sau mai puțin.

Sondajele: sunt utilizate pentru a identifica opiniile și preferințele cetățenilor individuali, pe baza unei serii de întrebări specifice. Acestea pot avea loc online sau fizic (de ex., pentru a putea ajunge la grupuri care nu au acces ușor la internet). Sondajele sunt adesea deschise oricărui respondent.

Sondajele de opinie publică: sunt instrumente stabilite pentru portretizarea opiniilor deținute de populație cu privire la o anumită problemă într-un anumit moment. Acestea sunt un instrument util pentru a colecta opiniile unui eșantion aleatoriu al publicului, care asigură o reprezentativitate statistică relevantă.

Atelierele/seminariile/conferințele/mesele rotunde:

pot fi folosite pentru a aduna opinii mai detaliate ale părților interesate sau ale experților și pentru a crea oportunități de schimb de idei. Acestea au loc online sau fizic și implică în jur de 20 până la 150 de participanți. Discuțiile în grupuri mai mici sunt mai potrivite pentru dezvoltarea ideilor și schimbul de opinii, în timp ce evenimentele mai mari pot ajuta la încadrarea dezbaterei și la sensibilizarea cu privire la o anumită problemă sau politică.

Interviuri cu părțile interesate: interviurile cu părțile interesate sunt conversații individuale cu experți și părți interesate pentru a putea fi colectat feedback relevant cu privire la un proiect aflat în discuție. Interviurile pot fi structurate (o listă de întrebări prestabilite), semi-structurate (câteva întrebări pregătite și o dezvoltare naturală a conversației) sau nestructurate (încep cu întrebarea deschisă, iar restul întrebărilor se dezvoltă în funcție de răspunsurile oferite).

Cum funcționează?

Procesul începe prin determinarea scopului implicării cetățenilor în proiectul propus și a publicului țintă.

Metodele față în față pentru grupuri mici, cum ar fi mesele rotunde, pot fi utile pentru brainstorming și generarea de idei, în timp ce o cerere de propuneri sau un sondaj pot fi utile pentru a colecta feedback detaliat cu privire la o idee concretă sau un grup semnificativ numeros de oameni.

b. INOVAREA DESCHISĂ: CROWDSOURCING ȘI HACKATHONS

Ce sunt practicile de inovare deschisă?

Practicile de inovare deschisă, cum ar fi crowdsourcing-ul, hackathon-urile sau provocările publice sunt o modalitate prin care autoritățile publice pot utiliza informațiile colective pentru a co-crea soluții la provocări specifice ale problemelor publice. Inovarea deschisă este inspirată în mod regulat din strategiile de dezvoltare a afacerilor sau din dezvoltarea tehnologică și poate fi definită drept „crearea cooperativă de idei și aplicații în afara granițelor oricărei organizații” (Seltzer și Mahmoudi, 2012)¹⁵.

Pentru ce folosesc? Cine ia parte?

Metodele de inovare deschisă sunt de obicei folosite pentru a utiliza expertiza cetățenilor și a părților interesate pentru a găsi noi idei sau surse de inspirație, prototipuri și soluții de testare pentru îmbunătățirea serviciilor (GovLab, 2019).

Crowdsourcing: se referă la ideea de a folosi expertiza și ideile provenite de la o parte cât mai reprezentativă a societății (în acest caz, cetățeni și părți interesate cât mai largi), care pot fi cooptate pentru a aduna contribuții pe tot parcursul ciclului de politici publice. Prin intermediul platformelor digitale sau al activităților de consultare directă, autoritățile publice pot colecta contribuții de la grupuri de

¹⁵ În "Citizen Participation Checklist", For Interreg V-A Romania Bulgaria programme, OECD

experți, părți interesate vizate (cum ar fi oameni de știință sau dezvoltatori) sau de la publicul larg, pentru a răspunde unor probleme publice specifice.

Hackathons: (de la hack și maraton) sunt evenimente virtuale sau directe, care reunesc autoritățile publice și părțile interesate pentru a lucra în colaborare pentru idei, soluții, servicii etc. pentru rezolvarea problemelor publice. Ideea este de a profita de diversitatea competențelor, expertizei și profilurilor și de a găsi noi abordări sau soluții inovatoare. De obicei, hackathonii implică comunități tehnice (dezvoltatori, programatori, designeri, cercetători de date etc.) pentru a utiliza prioritar date publice disponibile (în format de date deschise) de către autoritatea publică responsabilă cu organizarea evenimentului.

Hackathon-urile sunt organizate într-o perioadă scurtă de timp (24 până la 72 de ore), unde participanții pot lucra în regim intensiv pentru a rezolva o problemă specifică, sau pot proiecta soluții digitale de imediată necesitate (aplicații, site-uri web etc.).

Exemple:

- Hackatrons France (Grand Débat + Code impot + COVID)
- Challenges.gov : <https://www.challenge.gov/>
- Better Reijavkij: <https://congress.crowd.law/case-better-reykjavik.html>

Cine poate participa?

Există diferite abordări cu privire la cine poate participa la metodologii de inovare deschisă, cum ar fi

crowdsourcing, hackathons sau provocările publice¹⁶.

- **Acces universal:** procesul de consultare este deschis tuturor cetățenilor și părților interesate, fără a necesita din partea acestora anumite abilități, expertiză sau un profil specific.

- **Public specific:** unele procese de consultare pot fi direcționate către ținte de public mai avizate sau cu abilități sau expertize specifice, cum ar fi comunități tehnice, oameni de știință, designeri etc.

Cum funcționează Crowdsourcing-ul?

Crowdsourcing-ul implică de obicei o platformă digitală în care participanții pot publica idei sau contribuții, pentru a răspunde la cererea sau la întrebarea adresată de către autoritatea organizatoare.

Etape cheie:

1) Autoritatea publică decide și setează problema de rezolvat pe care o adresează către participanți;

2) Sunt decise condițiile de participare și rezultatul scontat al contribuțiilor;

3) Problema, condițiile de participare și obiectivul așteptat al procesului trebuie clar comunicate de către autoritatea publică

4) Procesul poate fi temporar pentru a rezolva o

¹⁶ Resurse și instrumente suplimentare detaliate asupra metodologiei unor astfel de instrumente inovative se pot regăsi și în: *Cadrul pentru practici deschise* (Fundatia Mozilla, 2017): acest articol de pe blog descrie și oferă îndrumări cu privire la modul de utilizare a metodelor de inovare deschisă și colaborativă pe baza experienței Mozilla și a altor organizații inovatoare.

anumită problemă sau permanent, ca instrument continuu de brainstorming;

6) Odată ce procesul este finalizat, rezultatele trebuie comunicate de către organizator către participanți

Cum funcționează un Hackathon?

Hackathons: sunt de obicei evenimente organizate fizic, în timpul unui weekend, într-un spațiu comun, în care toți participanții pot lucra și împărtăși idei.

Hackathon-urile sunt evenimente intensive, care este important să permită un mediu de lucru colaborativ, cu facilități tehnice asigurate, pentru sesiuni în care participanții își pot prezenta ideile și soluțiile. Participanții lucrează în echipe pentru a rezolva una sau mai multe probleme, iar specialiștii cu largă expertiză pot fi distribuiți în cadrul fiecărei echipe.

În unele ocazii, autoritățile publice ar putea lua în considerare recompensarea câștigătorului (câștigătorilor) de proiect, cu un premiu în bani sau cu recunoașterea oficială a meritului cu ocazia implementării ideilor propuse ca soluție la rezolvarea problemei aflate în consultare. Pentru ca un hackathon să fie productiv, autoritățile publice ar trebui să pună la dispoziția participanților date și informații cu privire la problema de rezolvat.

Etape cheie:

1) Autoritatea publică decide și setează problema de rezolvat pe care o adresează către participanți;

2) Sunt decise condițiile de participare și identificate profilurile părților interesate de care autoritatea publică va avea nevoie în cadrul consultării;

3) Sunt comunicate clar problema, condițiile de

participare și obiectivul așteptat al procesului;

4) Trebuie să existe un spațiu amenajat cu mese, spații de lucru în comun, internet stabil și un loc special pentru discuții de grup;

5) Participanților trebuie să li se ofere cât mai multe date și informații cu privire la problema pe care doriți să o rezolvați;

6) este important să fie alocat suficient timp (repartizați echipele, prezentați problema, permiteți pauze, lucrați la soluție și prezentați idei sau potențiale soluții);

7) Odată ce procesul este finalizat, participanții trebuie să fie informați asupra rezultatelor.

c. BUGETAREA PARTICIPATIVĂ

Ce este bugetarea participativă?

Bugetarea participativă este o modalitate democratică prin care oamenii pot avea un cuvânt de spus direct cu privire la modul în care sunt cheltuiți banii publici. Ideea a fost generată în 1989 în Porto Alegre, în sudul Braziliei, acest mecanism participativ răspândindu-se în peste 436 de municipalități, astăzi putând număra peste 11.000 de exemple referitoare la bugetarea participativă în întreaga lume.

Pentru ce este folosită? Cine participă?

Un buget participativ se referă la mecanisme care permit cetățenilor și părților interesate să influențeze deciziile publice prin alocarea directă de resurse publice către anumite priorități de finanțare

sau proiecte. Resursele respective sunt de obicei prestabilite de către autoritățile publice, ceea ce înseamnă că un buget dedicat este decis înaintea procesului de acordare a finanțării. Suma depinde de fiecare autoritate și poate ajunge până la 100 de milioane de euro pe an, ca la Paris (Franța), cazul unde a fost alocată cea mai mare sumă supusă direct votului cetățeanului (Véron, 2016).

Atlasul Mondial de Bugetare Participativă¹⁷ definește un buget participativ drept un „proces care implică o anumită parte sau chiar întreaga sumă a bugetului unei instituții, astfel încât aceasta să poată fi cheltuită prin decizia liberă și independentă a tuturor cetățenilor participanți la inițiativă”.

Cine organizează?

Administrațiile publice centrale și locale.

Cine poate participa?

Există diferite abordări cu privire la cine poate participa la un buget participativ:

- **Acces universal:** procesul este deschis persoanelor dintr-un anumit teritoriu sau instituție.

- **Public vizat:** unele procese de bugetare participativă pot fi direcționate către un public specific, cum ar fi tinerii, rezidenții unei anumite zone, vârstnici, imigranți, femei, comunitățile LGBTQ + etc. Scopul unui buget participativ este de a face deciziile publice fiscale mai deschise, mai transparente, mai responsabile și mai participative. De asemenea, acestea îi ajută pe cetățeni să înțeleagă mai

¹⁷ Vezi Participatory Budgeting Works, disponibil la <http://www.participatorybudgetingworks.org/>

bine funcționarea bugetării publice. Unele procese pot avea obiective politice specifice prin alocarea resurselor, cum ar fi, de exemplu, includerea cetățenilor în planificarea urbană, prioritățile educaționale sau Agenda 2030.

4. PROTECȚIA MEDIULUI PRIN COLECTAREA SELECTIVĂ A DEȘEURILOR, CA PARTE A POLITICILOR DE DEZVOLTARE DURABILĂ

4.1 De ce să colectăm selectiv deșeurile?

Principalul scop al colectării selective a deșeurilor rămâne evitarea aruncării la groapa de gunoi a unor materiale importante care pot fi utilizate din nou, după ce au trecut printr-un proces de reciclare.

În urma activităților economice, dar și a celor menajere se acumulează zilnic cantități enorme de deșeuri de diferite feluri: hârtie, metal, sticlă, plastic, aluminiu etc. Este de-a dreptul o risipă să nu ne punem problema reutilizării acestor materiale care ar putea fi recuperate, în condițiile în care resursele planetei sunt limitate iar nevoile noastre în continuă creștere.

În același timp, reciclarea și reutilizarea deșeurilor contribuie la protecția mediului înconjurător și reduce impactul asupra naturii. Nimeni nu-și dorește să trăiască, să lucreze și să-și crească copiii înconjurat de gunoaie, de ape

poluate sau de aer contaminat cu materiale care afectează sănătatea umană și calitatea vieții.

4.2. Care sunt deșeurile ce pot fi colectate selectiv și reciclate?¹⁸

¹⁸ Conținut preluat și adaptat după Recondis, **Colectarea selectivă - ce reprezintă și de ce este importantă**, articol disponibil la <https://recondis.com/echipamentele-si-reciclarea/colectarea-selectiva-ce-reprezinta-si-de-ce-este-importanta/>, accesat la data de 25 aprilie 2023

```
graph LR; A[1. Sortarea deșeurilor în recipiente specifice (containere sau saci)] --> B[2. Colectarea și transportul deșeurilor sortate, de agenți economici specializați]; B --> C[3. Procesarea și reciclarea deșeurilor în spații de reciclare special amenajate];
```

1. Sortarea deșeurilor în recipiente specifice (containere sau saci)

2. Colectarea și transportul deșeurilor sortate, de agenți economici specializați

3. Procesarea și reciclarea deșeurilor în spații de reciclare special amenajate

2. sortarea deșeurilor este prima sarcină a persoanelor fizice și a agenților economici care au generat aceste deseuri;

3. trebuie identificate corect deșeurile pentru a putea fi apoi colectate selectiv. Acolo unde nu suntem siguri, simbolurile de pe ambalaje, spre exemplu, oferă informațiile necesare despre tipul fiecărui ambalaj.

În cazul în care există dubii în ceea ce privește reciclarea deșeurilor, este indicat să căutăm marcajul de pe ambalaj care indică reciclabilitatea lui sau a ambalajului;

4. pentru a nu dăuna procesului de reciclare, este necesară curățarea deșeurilor de resturile alimentare.

4.2.2 Colectarea deșeurilor

Odată identificate și colectate selectiv, deșeurile se depun în containere speciale la punctele de colectare; containerele și recipientele de colectare a deșeurilor se inscripționează cu denumirea materialelor reciclabile și culoarea specifică pentru fiecare tip de material.

Ce colectăm selectiv?

1. Deșeuri nepericuloase din ambalaje (hârtie - carton, plastic, sticlă, metal) obținute în urma depozitării, manipulării, reambalării și expedierii produselor preambalate anterior, precum și din activitatea curentă de birou.

a) Deșeuri de hârtie (deșeuri de ambalaj de hârtie și carton), hârtie de împachetat, deșeuri de hârtie de tip maculatură.

b) Deșeuri de plastic: deșeuri de ambalaj provenite de la diverse produse, consumabile, de tip folie, PET, alți recipiente de plastic.

c) Deșeuri de metal: deșeuri de ambalaj pentru băuturi și produse alimentare

d) Deșeuri de sticlă: deșeuri de ambalaj de la recipientii pentru alimente.

2. Deșeuri periculoase și ambalajele acestora (uleiuri minerale, consumabile auto, detergenți, baterii și acumulatori, becuri și tuburi fluorescente, cartușe de imprimantă și tonere, etc).

3. Deșeuri din echipamente electrice și electronice, provenite din defectarea echipamentelor de birou în timpul activității curente sau a produselor de acest tip, deteriorate în timpul depozitării sau manipulării precum și din produse electrice și electronice returnate de clienți.

4. Deșeuri menajere și asimilate acestora, provenite din activitățile curente de birou, curățenie și mentenanță.

Colectarea se poate face, după caz, fie la punctele de colectare, fie prin metoda ”din ușa-n ușa”.

Transportul deșeurilor colectate selectiv trebuie să fie făcut de către agenți economici specializați, care dispun de utilaje specifice, astfel încât deșeurile selectate să nu fie apoi amestecate în timpul transportului.

4.3. Principalele obiective ale Uniunii Europene privind managementul deșeurilor

Directiva UE 2008/98/CE privind deșeurile instituie un cadru legislativ complex pentru tratarea deșeurilor în Uniunea Europeană, obiectivul final fiind protejarea

mediului și sănătatea populației. Prevederile acestea sunt deja integrate în strategiile și planurile naționale privind managementul deșeurilor,¹⁹ precum și în actele normative în vigoare.

Directiva stabilește o ierarhie a activităților specifice managementului deșeurilor:

Directiva evidențiază, de asemenea, exemple de stimulente pentru aplicarea ierarhiei deșeurilor, cum ar fi taxele de eliminare a deșeurilor prin depozitare și

¹⁹ Planul Național de Gestionare a Deșeurilor (PNGD), aprobat prin H.G. nr. 942/20.12.2017. Acest Plan conține și Programul Național de Prevenire a Generării Deșeurilor. În baza principiilor și obiectivelor din PNGD și a cadrului general descris de Ordinul Ministrului Mediului nr.140/2019, fiecare județ și-a elaborat Planul Județean de Gestionare a Deșeurilor.

taxele de incinerare, precum și schemele de plată în funcție de cantitatea de deșeuri generată.

Totodată, Directiva 98 confirmă principiul ”poluatorul plătește”, în baza căruia producătorul inițial de deșeuri trebuie să suporte costul gestionării deșeurilor și introduce conceptul de ”răspundere extinsă a producătorului”.

4.4 Strategia Națională pentru Dezvoltare Durabilă a României 2030 și Planul Național de Redresare și Reziliență. Obiective privind managementul integrat al deșeurilor

Managementul integrat al deșeurilor se încadrează organic în viziunea dezvoltării durabile și reprezintă materializarea conceptului economiei circulare, bazate pe reciclare și conservare. În felul acesta, orice produs prelucrat de om și devenit inutilizabil este tratat ca materie primă pentru generarea de alte produse sau servicii.

Prin Strategia Națională pentru Dezvoltare Durabilă,²⁰ România și-a stabilit următoarele obiective:

- **Reciclarea în proporție de 55% a deșeurilor municipale până în 2025, 60% până în 2030 și 65% până în 2035**
- **Reciclarea în proporție de 65% a deșeurilor de ambalaje până în 2025 (materiale plastice 50%; lemn 25%; metale feroase 70%, aluminiu 50%, sticlă 70%, hârtie și**

²⁰ Vezi Strategia națională pentru dezvoltarea durabilă a României 2030, pag. 79 - 81, adoptată prin HG nr. 877 din 9 noiembrie 2018 și publicată în Monitorul Oficial al României nr. 985 din 21 noiembrie 2018

carton 75%) și 70% până în 2030 (materiale plastice 55%; lemn 30%; metale feroase 80%, aluminiu 60%, sticlă 75%, hârtie și carton 85%);

- **Colectarea separată a deșeurilor menajere periculoase până în 2022, a deșeurilor biologice până în 2023 și materialele textile până în 2025;**

- **Stabilirea de scheme obligatorii de răspundere extinsă a producătorilor pentru toate ambalajele până în 2024.**

La rândul său, Planul Național de Redresare și Reziliență (PNRR) stabilește o serie de obiective și jaloane care trebuie atinse dacă România dorește să beneficieze de tranșele financiare negociate cu Uniunea Europeană (prin PNRR sunt alocate 1239 milioane de euro pentru îndeplinirea acestora):

a. Jalon / țintă: Insule ecologice digitalizate pentru colectarea separată a deșeurilor, înființate și operaționale

Cel puțin 7000 de insule ecologice digitalizare pentru colectarea separată a deșeurilor vor trebui să fie operaționale până în trimestrul IV al anului 2024 și 13.752 de insule până în trimestrul 2 al anului 2026. Ele vor asigura colectarea separată a deșeurilor menajere, în special în zonele cu blocuri de apartamente, pentru următoarele fluxuri de deșeuri colectate separat: deșeuri de hârtie și carton, deșeuri de plastic, deșeuri metalice, deșeuri de sticlă, deșeuri biologice, deșeuri reziduale. Fiecare insulă ecologică va deservi cel puțin 200 de locuitori.

b. Jalon / țintă: Centre de colectare cu aport voluntar înființate și operaționale

Centrele de colectare cu aport voluntar sunt prevăzute să deservească comunități cu aproximativ 50 000 de locuitori. Ele vor fi situate la frontieră sau în afara unității administrative teritoriale și vor asigura colectarea separată a deșeurilor menajere care nu pot fi colectate într-un sistem de tipul „din ușa în ușa”, respectiv a deșeurilor reciclabile și a biodeșeurilor care nu pot fi colectate în pubele individuale, precum și a fluxurilor speciale de deșeuri (deșeuri voluminoase, deșeuri de echipamente electrice și electronice, baterii uzate, deșeuri periculoase, deșeuri provenite din activități de construcție și demolări).

Vor trebui înființate cel puțin 250 de centre până în trimestrul al III-lea al anului 2024, respectiv 565 centre până în trimestrul al II-lea al anului 2026

c. Jalon / țintă: Centre integrate de colectare a deșeurilor, înființate și operaționale

Cel puțin 7 centre până la finalul anului 2024, la care se vor adăuga încă 8 centre până în trimestrul al II-lea al anului 2026 vor asigura colectarea separată a deșeurilor menajere care nu pot fi colectate într-un sistem de tipul „din ușa în ușa”. Ele vor deservi aglomerările urbane mari, acoperind astfel regiunile cele mai populate: București (partea de nord) și regiunea Ilfov afiliată; București (partea de sud) și regiunea Ilfov afiliată; Constanța; Galați și Brăila; Iași; Bacău; Craiova; Ploiești; Timișoara; Cluj-Napoca; Sibiu; Brașov; Baia Mare; Târgu Mureș; Buzău.

d. Jalon / țintă: Intrarea în vigoare a actelor normative necesare pentru operaționalizarea gestionării unitare a deșeurilor în conformitate cu Planul național de gestionare a deșeurilor

e. Jalon / țintă: Contribuția cu 4,5 puncte procentuale a investițiilor din PNRR în gestionarea deșeurilor municipale la ținta națională de atingere a ratei de 50 % de reciclare și pregătire pentru reutilizare a deșeurilor municipale până în 2025

Resurse bibliografice

DAMIAN, Alexandru; ILE, Dragoș, **Cum arată bugetarea participativă în România**, 11 decembrie 2022, disponibil la <https://www.crpe.ro/ro/cum-arata-bugetarea-participativa-in-romania/>

EUR-Lex, **Organizație a societății civile**, articol disponibil la https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=LEGISSUM:civil_society_organisation

OECD, European Union, **CITIZEN PARTICIPATION CHECKLIST -For Interreg V-A Romania Bulgaria programme**, disponibil la

<https://www.interregrobg.eu/images/fisiere/Stiri/16.02.22/Citizen%20Participation%20Checklist.pdf>

Secretariatul General al Guvernului, Parteneriatul pentru o Societate Deschisă. Planul Național de Acțiune 2020 - 2022, **Ghid pentru abordarea inovativă a implicării cetățenilor în procesul decizional**, București, 2021, disponibil la <https://sgg.gov.ro/1/wp-content/uploads/2021/11/Ghid-final-12.11.2021.pdf>

Secretariatul General al Guvernului, **Analiză privind evaluarea practicilor administrației publice centrale și locale în procesul de luare a deciziei și asigurării accesului la informații de interes public**, disponibilă la https://ogp.gov.ro/nou/wp-content/uploads/psp/Analiza-privind-evaluarea-practicilor-administratiei-publice_V30.06.2021.pdf

Resurse legislative

Legea nr. 17/2023 pentru aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 92/2021 privind regimul deșeurilor, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 21 din 09 ianuarie 2023

Legea nr. 367 din 19 decembrie 2022 privind dialogul social, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 1238 din 22 decembrie 2022

Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 42/2023 pentru modificarea și completarea Legii nr. 367/2022 privind dialogul social și a Legii nr. 53/2003 - Codul muncii, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 459 din 25 mai 2023

Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 92/2021 privind regimul deșeurilor, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 820 din 26 august 2021

Ordonanța de urgență nr. 57/2019 privind Codul administrativ, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 555 din 5 iulie 2019

Ordonanța Guvernului nr. 26 din 30 ianuarie 2000 cu privire la asociații și fundații, cu modificările și completările ulterioare, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 39 din 31 ianuarie 2000

Hotărârea Guvernului nr. 877 din 9 noiembrie 2018 privind adoptarea Strategiei naționale pentru dezvoltarea durabilă a României 2030, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 985 din 21 noiembrie 2018

Proiect cofinanțat din Fondul Social European prin
Programul Operațional Capacitate Administrativă 2014 - 2020

***Dialog social și civic pentru dezvoltare locală
sustenabilă***

**Cod proiect: 151469 /1023
Asociația "România Prinde Rădăcini"
Iulie 2023**

Conținutul acestui material nu reprezintă în mod obligatoriu
poziția oficială a Uniunii Europene sau a Guvernului României

Material distribuit gratuit